

ÖSSZETARTÓ ÉRTÉKEINK

Nagy Gáspár versei és König Róbert metszeteinek kiállítás kapcsán

Tizenkét linómetszet és tizenkét vers egysége. Apostoli számú König Róbert metszet-szériája is - ahogy Orosz István írta, s a grafikus felkérésére születtek meg a *Hullámzó vizeken kereszt* című album versei Nagy Gáspár tollából: „Uram királyom / paripás vonalvitézem / egyedül tiéd az érdem / ha kiszakad tollamból ez ének.”¹

Ezt a kiállítást első alkalommal 2008 januárjában, Nagy Gáspár halálának első évfordulóján láthattuk, akkor még a másik szerző, König Róbert Munkácsy Mihály-díjas grafikusművész társaságában, amelyet a Tihanyi bencés apátság perjelje, Korzenszky Richárd atya nyitott meg. A 12 vers és a rajz kapcsán azokról az értékekről kell szólnunk, amelyek ezt a két szerzőt egymás mellé állította és azokról a közösséget építő eszmékről, amelyek egyben tartották őket, a képeket és verseket, a közösségünket, s amelyek igazsága tartja a nemzet gerincét.

„Tihany ezeréves méltóságos csöndjében, a Belső-tó fénnel írt keresztje maga volt a csoda.” – írta Szokolczay Lajos e vers-kép-költemény születése kapcsán. Ez a természeti jelenség, a hely ihlete kellett ahhoz, hogy a költő Nagy Gáspár és a grafikus, König Róbert, a két művészeti ág kifejező erejét ötvöző visszapillantásában megelevenedjék a keresztény Magyarország „sok gonddal viselős” történelme. A képek és a versek szinte egyidőben születtek Tihanyban 1999-ben. A tizenkét képre rímelő, tizenkét részből álló vers megerősíti a szentistváni magyarság korábbi följajlását Máriának, eme „vizeken hullámzó országot”. Mindkettejükben, König Róbertben, a különböző technikák - fa- és linóleummetszet - mesteri oktatójában, s Nagy Gáspár költőben is megvolt az a szellemi töltés és elkötelezettség, hogy képben, versben elmeséljék történelmünket.

Nagy Gáspár számos „képzőművésszel került kapcsolatba, barátai közt festők, szobrászok, fotósok, grafikusok voltak; verseiben gyakran szólítja meg őket, illetve prózaköteteinek jelentős részét alkotják képzőművészekről szóló írások,

¹ Orosz István: Múzsák testvérisége – Nagy Gáspár emlékkonferencia, 2012. május 17

műelemzések és a kiállítási megnyitók.”² Az ezredfordulón költészetének középpontjában két-három nagy történelmi összefoglaló mű, Szokolay Sándor darabjára írott *Symphonia Ungarorum*, a Kiss Iván grafikái által kísért *1956 Fénylői arcai* és a *Hullámzó vizeken keresztül* című, a magyarság ezer esztendő történelmét, küzdelmeit és megtartó értékeit bemutató költeménye áll. Ahogy monográfusa, Görömbei András fogalmazta, költészete ezekben a művekben az „Isten és a történelem színe előtt” áll, mindkettő „túlnyúlik” az irodalom világán, s egy-egy társművészet, a zene és a képzőművészet siet segítségére, vagy ha tetszik, siet Nagy Gáspár a segítségükre, hogy ez a történelmi visszatekintés és összefoglalás megszülethessen.

Ő maga így emlékezett vissza erre: „Ugyanakkor a költő várja a sugallatot, hogy számára ugyancsak fontos dolgokban ismét letehesse szavát-voksát. 1999-2000 táján döbbenve kérdeztem magamtól: Uramisten, lehetséges, hogy a nép nem veszi észre, hogy immár ezer esztendeje itt élünk? (...) Életem fontos pillanatának tartom, hogy ezt a külső hívást is megkaptam a társművészetektől – zenétől és a képzőművésztől. Azért ért engem ez a szerencse, mert Szokolay is (*Symphonia Ungarorum*) és König is ismerte mindazt, amit a magyar történelemről írtam, illetve ilyen típusú verseimben elregéltem. Nem lehetek eléggé hálás nekik, hogy a Pannonhalma szent hegyén járó valahai diákból kicsalogatták mindazt, ami Pannonhalma és egyben magyar történelem. Összesűrítve a szót: mit köszönhet a magyarság országjobbító szentjeinknek, Istvánnak és Gellértnek.”³

Másfél évtizeddel ezelőtt Korzenszky atya ezekkel a szavakkal nyitotta meg a kiállítást: „Szükségünk van a jelekre, szükségünk van a nyelvre, a képekre, a jelképekre, a szimbólumokra. Mit nevezünk szimbolikusként? Azt, ami egybekapcsol. (...) Szimbolikus értékű minden szöveg, amely közösséget formál. (...) Nagy Gáspárnak egyik legnagyobb tette, hogy világosan kimondta: Nem szabad feledni! Soha nem szabad feledni, és főleg az igazságot nem szabad elfeledni, és nem szabad kimondatlanul hagyni. Felelősség ez nem csak azoknak, akik mesterei és művészei a szónak, felelőssége ez azoknak, akik találkoztak és találkoznak a szó mestereivel. S amikor róla beszélek, akkor nem csak a nyelvről, a nyelvi formában megjelenő szavakról szólok. Minden jelről, amely megjelenít valamit a világról, az emberről, a sorsról, a történelemről. Ugyanolyan értéke van a dallamnak, a vonalnak, a térben megjelenő

² uo.

³ *Ameddig temetetlen holtak lesznek...* (Aki kérdez: Szokolczay Lajos) – Közelebb az életemhez, Tiszatáj, Szeged, 2005., 466.

műalkotásnak a képzőművészetnek. Minden művész az igazság szószólója, az együvé tartozás megjelenítője.”⁴

Nagy Gáspár maga is sokszoros értelemben szimbólum, Korzenszky szavait ismételve, az igazság szószólója. Költészete, közéleti szerepvállalása a Kádár-rendszerben, majd a rendszerváltást követően is jellel bíró példa. A diktatúra oldaláról emblematisztikus ellenség volt, a másik oldalról a szabadság és igazmondás példaadója, aki 1988. június 16-án az ’56-os forradalom mártírjainak akkor még feltáratlan 301-es parcellájában verseivel jelképekül állt a forradalomra emlékezők elé, s aki az Írószövetség nevében egy évvel később az ’56-os mártírok valóságos újratemetésekor Cseres Tiborral, az Írószövetség elnökével együtt koszorúzott a Hősök-terén.

A költészetében képviselt értékekről ne gondoljuk, hogy ez nála a rendszerváltozás zajlásában felvett póz volt. A húszéves, III. évfolyamos Nagy Gáspárt egyik oktatója, az 1971-ben született ügynöki jelentésében így jellemezte: *„Erősen érződik nála a bencés gimnáziumi nevelése, és ennél fogva sok esetben idealista nézetei vannak. Ugyanakkor erősen nacionalista gondolkodású, sokat foglalkozik a romániai magyarság helyzetével, és azt hangoztatja, hogy annak a nagy erdélyi magyar területnek Magyarországhoz való tartozása lenne a helyes. Mindenben ellenzéki magatartást tanúsít.”* Hálásak lehetünk „Bocskai Imre” ügynöknek, hogy írásban rögzítette: Nagy Gáspár 22 évesen a keresztény elveknek elkötelezett, a magyarság történelmi értékeit tisztelő és azt őrző, a kisebbségi magyarságért felelősséget érző fiatalember volt.

A keresztényi, történelmi értékek között, az 1956-os forradalom, az igazmondás kényszere és a felejtés elleni küzdelem kulcsfontosságú volt Nagy Gáspár költészetében és ugyanilyen fontos motiváló erő volt König Róbert alkotói munkásságában is. A forradalom hazug értelmezése ugyanis 1956 után is fenntartotta azt a fordított kiválasztást, amikor is a „magyar közéletben senki felelős tisztet nem tölthetett be olyan, aki a döntő pillanatban nem volt hajlandó vagy nem volt képes magáévá tenni a közösségi hazugságoknak azt a rendszerét, melyre az egész közélet felépült. Lehet, hogy csak kis engedmény kellett hozzá, de már ez a kicsi is megindította a fordított kiválasztás folyamatát, mert a legigazabb és leglényeglátóbb emberek számára már ez is lehetetlenné tette, hogy »hazugsághoz adjanak igaz erőket«. A magyar forradalom és az egész

⁴ Korzenszky Richárd, = Hitel 2008. május, 83-84.

magyar társadalom ügye ebbe a hazugság rendszerbe szorult. Nagy Gáspár pedig azok egyike volt, aki egész életét, költészetét és közéleti szerepvállalását, a felejtés ellen és az igazság kimondásáért áldozta. Tudatosan vállalta azt a hivatást, hogy az embereket szabad beszédre és gondolkodásra tanítsa, hogy az ezer éves keresztény magyarság történelmét ébren tartsa, hogy a lelkeket megnyissa az igazság előtt: „Minduntalan az égetett -írta, hogy ezt ki kell mondani. Mégpedig úgy kell kimondani – a képversben felfedezhető volt rejtetten is -, hogy mindenki értse. (...) Ha kimondom, hogy ’egyszer majd el kell temetni’ – és a sor végén ott a nevezetes monogram -, az tetszhetik pusztá (betű)játéknak, de nekem esztétikai sarokkő, hogy azokat az infinitívuszokat akkor és ott, és nem más versben használtam fel. Ebben hiszek. Irodalomtudósok vitatkozhatnak róla, de a magyar költészetnek – főlénk mindig történelmi ég borul – ez a sajátja. Balassi Bálinttól, mondjuk Illyés Gyuláig.”

Nagy Gáspár kádár-rendszerbeli nyilvános állásfoglalása és cselekedete szinte példa nélküli: Nagy Imre miniszterelnök kivégzésére, gyilkosaira, így személy szerint Kádár Jánosra, végső soron az egész kommunista diktatúra vérben és gyilkosságban fogant, hiányzó legitimitására utaló versében éppen annak a személynek, Kádár Jánosnak a felelősségre vonását követelte („a gyilkosokat néven nevezNI!”), aki szent és sérthetetlen volt.

Nemzedékemnek nincs élő ’56-os élménye. Nemzedékemnek már - hacsak nem érte a családot közvetlenül megtorlás - nincsenek rémálmos emlékei a forradalmat követő rendkívüli, minden képzeletet felülmúló bosszúhadjáratról. De hogy a forradalom minősítése – abban a hazug, ránk kényszerített valóságban sem - egyetlen pillanatig se lehessen kétséges számunkra, Nagy Gáspár, König Róbert és azon kevesek kellettek, akik kitörtek ebből a hamis világból. Ezért jelentette Nagy Gáspár nekünk az 1956-os forradalmat. Azt a tiszta hangot, őszinte érzelmet, a szabadságvágyat, az igazsághoz való feltétlen hűséget, amelyet ’56 képviselt. Ő volt az élő kapocs a forradalom eszméjéhez, aki ’56 szellemiségét a hosszú évtizedes hallgatást követően a nyilvánosság előtt meg merte idézni a hetvenes-nyolcvanas években, szinte egyedülálló módon.

Verseit és esszéit olvasva feltárul előttünk, hogyan vált költészetében ilyen fontossá és meghatározóvá 1956 forradalma, ha szabad Szakolczay Lajost idéznünk, ötvenhat a vérévé vált. „Így, ezzel az emlékezetvesztéssel élünk együtt? – kérdezte Írószövetségi titkári lemondatásakor. Azt hiszem, az írók számára különösen embertelen aszkézis: lemondani történelmünk bizonyítható sebeiről.” Ha beszélhetünk rendszerváltó költészetéről, ha lehet az irodalomnak

homályoszlátó, az igazságot néven nevező, a lelkeket és az értelmet megtermékenyítő, a nemzeti közösséget felrázó szerepe, tehát ha a költészetnek van a történelmet alakító feladata és hatása, akkor Nagy Gáspár kényszeresen igazmondó, a múlttal szembenező, felidéző, '56 emlékét és igazságait felmutató, versei, a „rendszerelváltó versei” (Görömbei András) mindenképpen annak minősülnek.

Rendszerelváltó versei folyamatos botrányai a szocialista közéletnek és irodalomnak: az Illyés Gyula nyolcvanadik születésnapját köszöntő *Tiszatáj* számból a Minisztérium vetette ki versét, mert annak sorai egy alig eltéveszthető utalás formájában az *Egy mondat a zsarnokságról* című költeményre mutattak, amely az ötvenes évek féktelen kommunista terrorjának hiteles vádbeszéde. S aztán az 1983-ban írt, *Új Forrásban* megjelent *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című verse, amelyben az '56-os vértanúk végső tisztességéért, a gyilkosok néven nevezéséért emelt szót. „Csak költő vagyok, csak a legnagyobb költő apostol, Petőfi Sándor rendjéből való legkisebb Nagy - írta. Ha pedig a forradalom ügyében és a szabadság dolgában felelésre szólítanak, leginkább csak verseket hozhatok föl mentségemre, avagy tarthatok magam előtt pajzsként, kardként.”⁵ A magyar '56-ra emlékeztető versei nyomán folyóiratok szerkesztőit váltottak le - *A fiú naplójából* című versének közlése miatt a *Tiszatáj* szerkesztőségét menesztették, a lap megjelenését felfüggesztették -, őt lemondatták állásáról, figyelték minden mozdulatát, zaklatták éjjel és nappal. Mégis s mindvégig vallotta, még az ellehetetlenülés árán is, hogy helyes a szókimondás következményeinek vállalása, helyes a forradalom eszméinek elárulása elleni tiltakozás.

Nagy Gáspár, mint „ellenséges ellenzéki”-nek az átalakulást követő gondolatvilágában fontos helyet kapott a történelmi igazságszolgáltatás igenlése, s nem véletlenül fogalmazta meg költőként, íróként elégedetlenségét és hiányérzetét, ekképpen: „Aztán eltelt 12 év, átléptünk az új évezredbe, és csaknem ugyanott toporgunk, mint 1990 előtt.”. Rendszerek változtak, de ő maradt elveinél, s továbbra is munkált benne az a természetes vágy, hogy megismerhesse saját múltját – mind a személyes sorsát, mind a magyarság ezer esztendejének hiteles történelmét -, szembe nézhessen azokkal, akik tudtán kívül, így vagy úgy, de befolyásolták sorsának alakulását. Nem a bosszúállás szándékával, de a megismerés, majd a keresztényi megbocsátás reményében.

⁵ Nagy Gáspár: *1956-os ünnepi megemlékezés Bécsben* – uo. 402. o.

Az életmű és a közéleti ember tevékenységének ismeretében biztosan állítható, hogy végső életszakaszában tudatosan, jelzés értékűen emelte ki a magyar forradalom ügyét, hogy végső összegzésként ebben a körben látta szükségesnek műveit összefoglalni. A magyar forradalom iránti elkötelezettség Nagy Gáspár gondolatvilágában az ember és a nemzet szuverenitásának és függetlenségének egyetemes igényéből fakadt, a diktatúra tagadásának eszményéből táplálkozott, a kétezer éves kereszténység és a római-görög kultúra ideáiból, a magyarság ezer esztendő keresztény történelméből.

Nagy Gáspár és König Róbert életét és művészetét alapjaiban érintette az ezer éves magyar kereszténység. Számos vers, írás, grafika tükrözi hitüket és vallási meggyőződésüket. A kereszténység nemcsak vallási gyakorlatként, hanem inkább egy mélyebb, filozófiai és spirituális alapként jelent meg munkáikban, ahogy az itt látható/olvasható képekben, versekben. Visszatérő motívumuk közé tartozott a hit kérdése, az emberi lélek útvesztői, a megváltás reménye és az örök élet vágya, a magyarság ezer éves keresztény történelme, verseiben, grafikáiban gyakran találkozhatunk bibliai utalásokkal, vallási szimbólumokkal és imádságos hangnemmel.

Nagy Gáspár költészete és König Róbert grafikái a négyszáz éves magyar radikalizmus hagyományain alapultak, a katolicizmus legnemesebb formáit hozták felszínre, s egy olyan Magyarország álma éledt fel bennük, mely igazságosabb, szabadabb, emberibb, európaibb és istenesebb. S ha már nyomvonalakat húzunk, Nagy Gáspár atyai barátja és hű szövetségese, Görömbei András mondatait idézzük ismét ide: Nagy Gáspár „A hazugság, cinizmus, árulás, nemzeti felelőtlenység, történelmi tudatzavar, erkölcsi nihilizmus ellen küzdve adott és ad ma is példát...”.

König Róbert a rajz művésze – generációk sorát oktatta a Képzőművészeti Egyetemen a grafika mesterségére. Elődei és példaadói a fametszetek készítői – a Londonba költözött Buday Györgytől a szintén Nyugaton kiteljesedő Domján Józseftől a kolozsvári Gy. Szabó Béláig, talán szellemiségében és lelkeségében Kós Károly rajzai. A népművészethez való vonzódást, a fekete-fehér, illetve a fehér-színes foltok kontrasztját főképp Budaytól és Domjától örökölte, de König a Gy. Szabó-metszetek szellősebb rajzos technikáját folytatta. Képeinek fény- és vonalvezetése, ideértve a megannyi satírozott felületet is, olyan finoman kivitelezett, hogy sokszor kétségünk támadhat afelől, hogy fa- vagy linóleummetszetet lát-e, nem éppen tus-vagy ceruzarajz van-e előtte. Ezt a technikai mesterségbeli tudását, valószínűleg nagyban segítette, hogy az

egyetemre nem vették fel először, így nyomdásztanulónak állt, elsajátítva a nyomdászmesterség minden szakmai tudását, képein ez a biztos technikai tudás fedezhető fel a mesteri vonások és gondolatiság mellett.

A kőkatedrális, a kőkereszt, a kőemlékmű, a föld töviskoszorújával befont, ám a rettenthetetlent is megrettentő „égi vár” s „földi monumentum” szervezi a képeket. „A koronás fők és a szent sereg alatt vágtató, ágaskodó – előlnézetből, fél-oldalról ábrázolt, fölvetett fejű, megnyújtott nyakú – lovak ugyancsak főszereplői ezeknek a metszeteknek. Kivont kardok, békés bivalyok, ínukat feszítő, támadó szörnyek – egyik grafikai lapon éles agyará vaddisznó tapos a keresztet védő harcosra – feszítik, emelik drámaivá a cselekményt. A táj tövisből és szögesdrótból font kerítését áttörő corpus – a tisztaságnak mindig van küldetése és sugallata – maga a nyugságos béke.” – ahogy Szakolczay Lajos fogalmazott.

König Róbert motívumkincse drámaibb, mint Nagy Gáspár tizenkét részből álló versének történései, kép és vers ezért jól egyensúlyozza egymást. „Az emlékező, elégikus hang a linóleummetszeteken valaminő aktív– önvédő, nemzetvédő – szólammá válik.” (Szakolczay)

Szokolay Sándort zeneszerzőt idézzük végezetül, aki Nagy Gáspárra emlékezve mondta: „Nem szerette a harsogást. Van egy egysoros verse, amely úgy szól: »Ne kiabálj! Az utókor nem süket.« E földi világban senkit sem felejtenek csak úgy itt. Életünknek célja van, méghozzá az, hogy lehetőségeinkhez mérten valami többletet adjunk. Napjainkban az erkölcs, az igazmondás nagyon mélyre süllyedt. A művész feladata nem a tetszelgés, a szórakoztatás, hanem a vigasztalás, a felemelés.”⁶ Ezekkel a gondolatokkal emlékezzünk Nagy Gáspárra, König Róbertre, és nézzük a *Hullámozó vizeken kereszt* Kép/Vers kiállítását.

⁶ Zsille Gábor, Új Ember hetilap 2008. 05.11.